

יד לוי אשכול – מערך שיעור

חלוצים לפני המחנה – בני העלייה השנייה

מבוסס על הספר "פרשת דרכים" בעריכת שביט בן אריה

<p>קהל היעד: כיתות ה'ו'</p> <p>משך הפעילות: 45 דקות</p> <p>מטרות:</p> <p>הכרות עם מושג החלוץ האתגרים והעשייה של בני העלייה השנייה היכרות עם דמותו של לוי אשכול, חלוץ ובן העלייה השנייה.</p> <p>עזרים:</p> <p>דף עזר למורה דפי עבודה</p>

שקף 1
פתיח – שקף נבנה

מהלך הפעילות:

1. **הצגת הנושא:**

לבני העליות הראשונות שהגיעו לארץ ישראל, שנים רבות לפני הקמת המדינה, אנחנו קוראים חלוצים, או ראשונים.

שקף 2
מה זה חלוץ – שקף נבנה מונח מפתח

בשיעור היום נלמד מה עשו החלוצים וכיצד פעלו לקראת הקמת מדינת ישראל. נלמד על לוי אשכול, מי שלימים היה ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל והגיע ארצה כחלוץ בן 19 בשלהי העלייה השנייה.

2. **לימוד פרונטלי בכיתה:**

שקף 3
סרטון – השיר "אין כבר דרך חזרה"

המורה תספר לתלמידים על משמעות המילה חלוץ – ההולך לפני המחנה, את הרקע ההיסטורי לעלייה השנייה ואת הקשיים שאיתם התמודדו החלוצים (בנספח).

לוי אשכול נולד באוקראינה, כשהיה בן 19, עזב את משפחתו ועלה לארץ ישראל כדי להיות חלוץ. השנה היתה 1914. העולים בתקופה זו נקראו בני העלייה השנייה.

המורה תשלב במהלך הלימוד את הקטעים הבאים מדברי אשכול:

שקף 4
מונחים – שקף

"צריך קודם כל לבדוק את המושג 'חלוציות' שלבש צורה אחרת בהמשך הזמן. אי-אפשר בצמצום 'חלוציות' כפרוצס [תהליך] העלייה לארץ בלבד. החלוציות צריכה ללוות את מעשה ההגשמה יום-יום בארץ. עבודתנו היא חידוש מעשי בראשית בכל יום וקפיצות נחשונות תהיינה נחוצות אולי תמיד".

(הרצאתו של לוי שקולניק בוועידת הפועל הצעיר, 1926)

"האמת היא שזה היה ג'ונגל, זה היה קדחת, שזה היה לא קל, לא פשוט... להתחיל הכל מחדש..."

שקף 5
סרטון – השיר "ארצנו הקטנטונת"

(מתוך תמליל ראיון של ראש הממשלה לוי אשכול עם מר גרשון זק, 3.3.1965)

"הייתי הולך כל יום מפתח תקווה, זה לפחות שעה הליכה לשם ושם יום עבודה כמה שצריך, ושעה הליכה חזרה. וצריך ללכת יחף. האמת, את העסק הזה של הליכה יחף לא אהבתי. אבל יש צורך להסתגל, שהעור יהיה מחוספס, שיתבקע. אחרת – לא תהיה פועל! אחרת – ארץ ישראל לא תיבנה!"

(מתוך כתבתו של יהושע א. גלבוע, ספינת ראש הממשלה מפליגה לים, מעריב, 28.6.1963)

שקף 6
רקע לעבודה בקבוצות

3. עבודה בקבוצות:

המורה תחלק לתלמידים את דף העבודה (דף עבודה – מיהו החלוץ), התלמידים יקראו את המקורות ויענו על השאלות בקבוצות עבודה קטנות.

שקף 7
טקסט – שקף נבנה

4. דיון במליאה וסיכום:

התלמידים יסכמו, מהי חלוציות על פי לוי אשכול?

נהלו דיון בכיתה, האם כיום, יותר מ-70 שנה לאחר הקמת מדינת ישראל, האם עדיין יש צורך בחלוצים? האם תוכלו לתת דוגמאות למעשה חלוצי כיום? (חלוציות מדעית, עבודה בחינוך, הקמת ישובים, הקמת עמותות או יוזמות חברתיות וכדומה).

שקף 8
טקסט לסיים

סכמו עם התלמידים את דבריהם: מהי חלוציות על פי אשכול, והאם הסתיימה החלוציות עם הקמת המדינה.

דף עזר למורה – הגדרות וציטוטים:

חלוץ (מתוך ויקימילון):

זה שמגיע ראשון כדי לפלס דרך לבאים אחריו, אדם המהווה פורץ דרך בתחומו.

"וַאֲצוּ אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ **חְלוּצִים** תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חַיִּל". (ספר דברים, פרק ג', פסוק יח')

העליה השניה (מט"ח):

תקופת השנים שבין 1903-1914, שבה עלו לארץ ישראל כ-35 אלף יהודים, רובם מרוסיה ומפולין.

עולים אלה היו מיעוט מבין יהודי מזרח אירופה שהיגרו מארצותיהם בתקופה זו. בין העולים בלטו צעירים וצעירות רווקים שגילם היה פחות מ-25 שנה, ורובם עלו כיחידים ללא משפחותיהם. היו ביניהם גם בני המעמד הבינוני שהתיישבו ביישוב היהודי העירוני ובעיקר ביפו, אך את הצביון של העלייה קבעו העולים שפנו לחקלאות.

אנשי עלייה זו הטביעו את חותמם על היישוב במלחמות שניהלו למען עבודה עברית, שמירה עברית, הקימו את ארגון ההגנה ואת ארגון השומר, הקימו צורות התיישבות חדשות הקבוצה וחוות הכשרה. בתקופה זו הוקמה גם העיר העברית הראשונה – תל אביב.

בתקופת העלייה השנייה עלו לארץ ישראל יהודים מתימן – חלק מהם עלו ביוזמתם, ואחרים נענו לקריאתו של שמואל יבנאלי שנשלח לתימן מארץ ישראל.

קפיצת נחשון – על שמו של נחשון בן עמינדב, נשיא שבט יהודה, שעל פי מסורת חז"ל היה הראשון לקפוץ לים סוף עם היציאה ממצרים. נחשון הפך לסמל לחלוציות ראשוניות והעזה במסורת היהודית.

* * *

זאב ז'בוטינסקי מתאר את פגישתו עם טרומפלדור, מייסד תנועת החלוץ, בשנת 1916:

"זהו מושג רחב הרבה יותר מ"צועד בראש". כמובן דרושים גם פועלים, ואולם לא זהו המובן של המלה "חלוץ". לנו דרושים אנשים מוכנים "לכל", לכל מה שתדרוש ארץ ישראל. ל"פועל" יש האינטרסים הפועליים שלו, לחיילים ["הרוח הקבוצתית"] ה-esprit de corps שלהם, לרופא למהנדס ולכל השאר יש הרגלים משלהם אם אפשר לומר כך. אולם אנו צריכים להקים דור, שלא יהיו לו אינטרסים ולא הרגלים. מטיל ברזל סתם. גמיש - אבל ברזל. מתכת, שאפשר לחשל ממנה כל מה שיש צורך בו בשביל המכונה הלאומית. חסר גלגל? אני הגלגל. חסרים מסמר, בורג, גלגל תנופה? קחו אותי. צריך לחפור אדמה? אני חופר. צריך להיות חייל? אני חייל. משטרה? רופא? עורכי דין? מורים? שואבי מים? בבקשה, אני עושה את הכל. אין לי פרצוף, אין פסיכולוגיה, אין רגשות, אין לי אפילו שם: אני האידיאה הטהורה של שירות, מוכן לכל, איני קשור בשום דבר; אני יודע רק ציווי אחד: לבנות.

-אין בני אדם כאלה, - אמרתי.

-יהיו.

טעיתי והוא צדק. הראשון מבני אדם כאלה ישב לפני. הוא בעצמו היה כזה: עורך דין, חייל, פועל במשק חקלאי. אפילו לתל חי בא לחפש עבודת אדמה, מצא שם את מותו מכדור של רובה, אמר "אין דבר" ומת כבן אלמוות".

* * *

האתגרים והקשיים עימם היו החלוצים צריכים להתמודד:

- תנאי האקלים ומזג האוויר – ההתמודדות עם החום והלחות היתה קשה עבור החלוצים שהגיעו מארצות אירופה.
- תנאי תברואה ירודים ומחסור בטיפול רפואי – חלוצים רבים מתו ממחלות כמו מלריה, קדחת וטיפוס.
- תנאי שטח קשים – החלוצים רכשו אדמות שלא תמיד היו מתאימות או קלות לעיבוד בין אם בגלל מחסור במקורות מים בקרבת מקום ובין אם בשל האדמה הסלעית.
- סכסוכים ומריבות עם תושבי הארץ הערבים.
- הגבלות וקשיים מצד השלטון העות'מני.
- מתח ומריבות עם היהודים בני "הישוב הישן".
- מחסור במשאבים ובכסף – מחסור בכלי עבודה ובכסף הביא למצוקה גדולה.

* * *

על הקשיים בחיי החלוצים ניתן ללמוד גם מסיפוריו של לוי אשכול עצמו:

"אתה בחבורה. עובד, קודח, שר - יחדיו. פה אחד מת, אחד מתאבד, כל מיני צרות - ואתה בתוך תוכם של החיים. ופתאום עזבת: נשלחת לכאן, נשלחת לשם. וככל שהעסקנות גברה - נתפתח אצלי איזה רגש של בושה. מה עוד שבינתיים התפתחה פרופיונאליזאציה חקלאית - והעסקנות אינה מניחה לך להיכנס בשתי רגליים למקצוע חקלאי. זאת ועוד: נעשיתי בעל משפחה. בת ראשונה נולדה בדגניה ב'. הייתי אז בירושלים ונסעתי לבקר את היולדת בצפת. בת שניה נולדה בתל אביב בימי המאורעות. הקיצור - משפחה. ואני מתרוצץ כל הימים, אהער, אהין [באידיש: לכאן, לשם]. קשור אני בדגניה עד היום הזה. ובשנים האחרונות שוב קבעתי לי שם את ביתי - לכל מקרה..."

יהושע גלבע, תחנות בדרך חייו של לוי אשכול, מעריב, 27 בפברואר 1969

"באוניה בה עליתי היו יחד איתי 10 בחורים, חוץ ממשולחים ושד"רים ירושלמיים אשר חזרו מהשליחויות השונות. היינו עשרה בחורים, ואני יודע שעוד אחד נשאר בארץ חוץ ממנו. זה לא לקח הרבה, לא עשרות שנים, כמעט בשנה הראשונה או השנייה הם ירדו, לאחר שבחורים אלה הסתכלו וראו פרצופה של ישראל באותם הימים, זה הספיק בשבילם, ועוד איש אחד, רומני נשאר בארץ, יכול להיות שהוא פה או איננו פה, שנים מאיתנו נשארנו אז בארץ".

דברי ראש המשלה לוי אשכול בכנס צירי מפא"י, 10 בדצמבר 1964